

КЪМ ИСТОРИЯТА НА ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ, РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.

Борис Наймушин

Резюме

Текстът е част от изследване, посветено на историята на дипломатическия превод в България в периода 1944–1970 г. в съпоставка със Съветския съюз, САЩ, Румъния и Унгария. Изследването тръгва от няколко архивни фотографии, свързани с участието на Никита Хрушчов, Тодор Живков, Георге Георгиу-Деж и Янош Кадар в 15-та сесия на Общото събрание на ООН през септември-октомври 1960 г. Информация се черпи от различни източници, в това число от мемоарите на участници в тези събития, от статии в пресата и от разсекретените документи от архивите на Президиума на ЦК на КПСС, на Политбюро на ЦК на БКП, на Държавния департамент и ФБР, както и от запазените фотографии и видеоматериали в български и чуждестранни архиви. Обект на внимание в този текст са както професионални преводачи (Веселин Измирлиев, Виктор Суходрев), така и дипломати (Петър Вутов, Силвиу Брукан, Карой Ердеи) и журналисти (Стела Авишай), които се проявяват и като преводачи на високо ниво. Дейността на Веселин Измирлиев като дипломатически преводач не е широко известна. Една от целите на текста е да запълни донякъде тази празнина и да бъдат представени някои неизползвани досега архивни документи, фотографии и видеоматериали, които показват този аспект от неговата многостранна дейност на фона на общото развитие на дипломатическия превод по онова време.

Ключови думи: история на превода, дипломатически превод, Веселин Измирлиев, Петър Вутов, Карой Ердеи, Силвиу Брукан, Стела Авишай

Борис Наймушин –
Нов български университет,
София, България

doi.org/10.33919/fley.24.4.9

Борис Наймушин

Този текст е част от едно по-голямо изследване, посветено на историята на дипломатическия превод в България в периода 1944–1970 г. в съпоставка със Съветския Съюз, САЩ, Румъния и Унгария. През този период се създават Народна Република България (1944), Народна Република Румъния (1947) и Унгарска Народна Република (1949), които започват да развиват активна международна дейност, в това число и в ООН, като съответно имат нужда от устни преводачи на високо ниво. Развитието на трите нови социалистически държави следва примера на Съветския Съюз, което обяснява съпоставките с подходите към съветския дипломатически превод. Съпоставките със САЩ се определят от факта, че през 1959 г. България и САЩ възобновяват дипломатическите си отношения след почти десетгодишно прекъсване.

Изборът на Румъния и Унгария също така не е случаен. Изследването тръгва от две архивни фотографии (Фиг. 3 и 4), на които Живков и Георгиу-Деж произнасят приветствени слова на един стар кей на Ийст Ривър в Ню Йорк при пристигането си на 19 септември 1960 г. за 15-та сесия на Общото събрание на ООН. Има и видеоматериал от посрещането, който за съжаление е без звук. До Живков и Георгиу-Деж има преводачи или лица, изпълняващи такива функции, които превеждат от лист приветствените им изказвания или просто четат предварително преведените текстове. Подобна снимка с Янош Кадар не успя да открия, няма кадри с него и в достъпните документални видеоматериали от посрещането.

Представените Фиг. 3, 4 и 6 са лицензирани от БТА. Останалите снимки се използват въз основа на правното положение за „добросъвестно използване“ (англ. fair use) на нелицензирани материали със запазени авторски права за научни изследвания и издания с некомерсиална цел (виж напр. Ръководство на ООН, без дата). Екранните снимки (англ. screenshots) от видеоматериали спадат към категорията „трансформативно използване“ (англ. transformative use) в рамките на „добросъвестното използване“.

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

Началният период на развитието на дипломатическия превод в НРБ, доколкото ми е известно, не е бил обект на специално изследване. Преводачи като Веселин Измирлиев, Григор Павлов, Владимир Филипов, Ксения Жнова, Йоана Кирова, Йорданка Босолова, Ели Йорданова, Емилия Ценкова и Лиляна Анастасова не са оставили спомени, а в официалните български протоколи от проведени международни срещи имената на преводачите обикновено не се споменават. Информация се черпи от различни източници, в това число от мемоарите на участници в тези събития, от статии в пресата и от разсекретените документи от архивите на Политбюро на ЦК на БКП, на Държавния департамент и ФБР, както и от запазените фотографии и видеоматериали в български и чуждестранни архиви. Периодът след 1970 г. е по-добре документиран, има и мемоари на преводачи и дипломати-преводачи на високо равнище като тези на Герасимов (1998), Марчевски (2001), Цонев (2005), Божков (2010), Боев (2011), Евтимов (2012), Стоянов (2017), Петков (2020 и 2023) и други.

Веселин Измирлиев

Веселин Измирлиев (1928–1985) е известен като журналист и преводач, международен редактор в английската редакция на „Предавания за чужбина“ на БНР, съзуредител и секретар на Съюза на преводачите в България през 1974 година. В интернет обаче има само два материала на български език за него – една статия в Уикипедия (Редактори на Уикипедия, 2024) и медийна статия от Леда Милева (2005), която почти едно десетилетие е работила заедно с Веселин Измирлиев в изпълнителното бюро на Съюза на преводачите в България. Тя подчертава отличното му владееие на три чужди езика (руски, френски и английски), способността му да използва умело възможностите и нюансите на българския език, разбирането му на огромното значение на компетентния превод за международните връзки, грижата за професионалното израстване на младите кадри. В статията е поместена и единствената фотография на Веселин Измирлиев в

Борис Наймушин

българското интернет пространство, която успях да намеря. И от двата материала не става ясно, че той е бил и дипломатически преводач. Леда Милева само загатва, че Измирлиев разбирал „огромното значение на компетентния превод за международните връзки“. Затова една от целите на този текст е да представи, без да претендира за изчерпателност, работата на Веселин Измирлиев като дипломатически преводач и да сподели фотографиите и екранните снимки от видеоматериали, които показват и този аспект от неговата многостранна дейност.

Гроздан Христозов, директор на несъществуващата днес Дирекция „Музика“ на БНР, постъпва в радиото през 1951 г. като сътрудник в сръбска редакция в „Предавания за чужбина“. Той си спомня следното (Христозов, 2021):

„В английска редакция бяха назначени почти едновременно с мен двама редактори, мои връстници, които владееха английски език. Това бяха Веселин Измирлиев (син на брата на Христо Смирненски поета-сатирик Фома Фомич) и Марко Стойчев. Скоро тримата станахме добри приятели, може би защото бяхме връстници, а и най-младите, пък и си допаднахме. И тримата се наложихме бързо като добри редактори и по-старите колеги ни уважаваха и заговориха, че сме талантиливата им „бодра смяна“. По-късно Веско се ориентира към дипломатическа и преводаческа работа, а Марко стана писател и киносценарист.“

Веселин Измирлиев се е ориентирал към дипломатическия превод още през 1956 г., когато е секретар-преводач на българската делегация на 11-та сесия на Общото събрание на ООН. Засега не намирам свидетелства за работата му като дипломатически преводач след 1968 г. По същото време той се занимава и с превод на художествена, историческа и мемоарна литература: „Нашият човек в Хавана“ от Греъм Грийн, „Тес от рода Д'ъбървил“ от Томас Харди, „451 градуса по Фаренхайт“ от Рей Бредбъри, „Моята автобиогра-

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

фия“ от Чарлз Чаплин, „Разгаданите тайни на Третия райх“ от Лев Безименски и много други. Можем само да се съгласим с думите на Леда Милева, че „повече от седемдесетте книги, които е превел от руски, френски и най-вече от английски, нареждат Веселин Измирлиев между изтъкнатите ни преводачи след Втората световна война.“

Във фотоархива на ООН намерих снимка на българската делегация на 11-та сесия на Общото събрание на ООН на 23 ноември 1956 г., на която виждаме и Веселин Измирлиев, представен като секретар (Фиг. 1). През септември-октомври 1960 г. Веселин Измирлиев отново е в ООН, вече на 15-та сесия. Съставът на българската делегация е утвърден с решение на Политбюро (ПБ) на ЦК на БКП (Протокол № 170 от 11 август 1960 г., т. VIII, п. 3, с. 5-6):

„Членове на делегацията да бъдат: Карло Луканов, Милко Тарабанов, Любен Герасимов, Йордан Чобанов и Крум Христов. Другарите Георги Гелев и Малин Молеров да участват като експерти и заместник-делегати, а другарите Веселин Измирлиев и Юли Бахнев – като съветници и преводачи-машинописци от и на френски, руски и английски език.“

И в двата случая, през 1956 и 1960 г., Веселин Измирлиев изпълнява ролята на преводач и секретар на българската делегация по време на заседанията на Общото събрание. На 28 ноември 1956 г. Карло Луканов произнася речта си в ООН на руски, част от която може да се види и чуе в архива на ООН (ООН, 1956). На 28 септември 1960 г. Тодор Живков, като ръководител на българската делегация, се изказва в ООН на български. В официалния протокол пише, че от делегацията предварително е бил предоставен английският превод на речта му (ООН, 1960, с. 185). Предполагам, че преводът е бил направен от Веселин Измирлиев. По същия начин процедират Янош Кадар и Георге Георгиу-Деж.

Борис Наймушин

Фиг. 1. *Отляво надясно:* Богомил Тодоров, съветник на постоянното представителство при ООН; Карло Луканов, заместник-председател на Министерския съвет и министър на външните работи, председател на делегацията; Веселин Измирлиев, секретар; и Милко Тарабанов, заместник-министър на външните работи; 23 ноември 1956 г. *Източник:* UN Photo/MB.

Архивите на ООН свидетелстват (Годишник на ООН, 1964, с. 601-602), че Веселин Измирлиев е бил член на Правната подкомисия на комисията по използване на космическото пространство за мирни цели, заседавала в Европейския офис на ООН в Женева от 9 до 26 март 1964 г. и в централата на ООН в Ню Йорк от 5 до 23 октомври 1964 г.

Фиг. 2. Генералният секретар на ООН У Тан на официално посещение в България, 3 юли 1963 г. Преводачът Веселин Измирлиев е в средата между Тодор Живков (отляво)

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

и У Тан (отдясно). Отляво на Живков е външният министър Иван Башев. *Източник:* U Thant in Bulgaria. UN Audiovisual library [Screenshot].

От 15 до 19 март 1965 г. Веселин Измирлиев е член на българската делегация за участие в Комитет на експертите по сертификатите за изобретатели в Женева, организиран от Обединеното международно бюро за защита на интелектуалната собственост (BIRPI), предшественик на Световната организация за интелектуална собственост (СОИС/WIPO). Измирлиев е представен като първи секретар на легацията, Постоянно представителство на България в Женева (Списък на участниците, 1963, с. 79). Делегацията се ръководи от Пенко Пенев, директор на Института за рационализация в София.

През 1963 г. България, която става член на ООН през 1955 г., за първи път е посетена от Генерален секретар на тази организация. У Тан (U Thant), който е начело на ООН от 1962 до 1971 г., пристига в София на 3 юли. Веселин Измирлиев превежда на Живко Живков и У Тан по време на официалната церемония по посрещането. По време на второто си неофициално приятелско посещение в България (3-6 юли 1968 г.) У Тан е посрещнат на летище София без преводач от министъра на външните работи Иван Башев, който свободно владее немски и френски и по-малко английски и руски (Баева, Калинова, 2024, с. 182). След това У Тан лети до Бургас, прави обиколка из българското Черноморие, посещава Слънчев бряг и Несебър, среща се с Тодор Живков в резиденцията „Евскиноград“. У Тан подчертава, че българската инициатива за обявяване на 1967 година за Международна година на туризма е съдействала за по-добро международно разбирателство. Преводач и на двете срещи на У Тан с Тодор Живков е Веселин Измирлиев (Илюстрации 2 и ООН, 1968).

На 4 септември 1965 г. Тодор Живков приема канадския медиен магнат лорд Томпсън Флийтски, който по онова време притежава над 200 вестника в Канада, Великобритания и САЩ. Преводач на срещата е

Борис Наймушин

Веселин Измирлиев (Бритиш Пате, 1965). Качеството на видеозаписа не е много добро, Измирлиев се вижда само в гръб, така че екранна снимка не помествам.

В дигитализираните архиви на Държавния департамент на САЩ открих два документа, в които Веселин Измирлиев е посочен като преводач на Тодор Живков. На 8 октомври 1965 г. Тодор Живков приема пълномощния министър на САЩ в България Натаниъл Дейвис (Меморандум 31), а на 2 ноември 1966 г. – посланика Джон Максуйни. В отчета си за проведения разговор Натаниел Дейвис отелязва, че разговорът, продължил около 55 минути, се провел в спокойна атмосфера, като от време на време министър-председателят се държал дори весело. По време на разговора се вдигали чести наздравници с коняк и Живков разказал как Тито неуспешно се опитал да го накара да пие уиски, което Живков отказал, защото „миришело на дървеници“.

Петър Вутов, Виктор Суходрев, Силвиу Брукан, Карой Ерден

През 1960 г. българската делегация пътува до Ню Йорк със съветския кораб „Балтика“ заедно с делегациите на Съветския Съюз, Румъния и Унгария, ръководени съответно от Никита Хрущов, Георги Георгиу-Деж и Янош Кадар. Пътуването започва от град Балтийск в Калининградска област. При пристигането в Ню Йорк на 19 септември 1960 г. ръководителите на пътуващите с „Балтика“ делегации произнасят кратки приветствени слова на един стар кей на Ийст Ривър. Преводач на Хрущов е легендарният преводач и дипломат Виктор Суходрев, който година по-рано съпровожда съветския лидер в първото му посещение в САЩ. Веселин Измирлиев пътува с „Балтика“, но очевидно не е официален преводач на Тодор Живков нито с руски, нито с английски. Младият съветски дипломат Борис Пядишев (2008) свидетелства, че Хрущов очевидно се е чувствал най-комфортно в компанията на Живков, когато още първата вечер поканил

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

на масата си да отбележат националния празник на България – 9 септември:

„От разстояние беше ясно, че вечерята е успешна и забавна. Те си разказваха нещо, смееха се, постоянно се чуваше звънкият български смях. Тодор Живков, както казват в България, беше „въздържател“, Никита Сергеевич също по принцип не пиеше. Но дружбата си е дружба. Така че пиеха червено вино, а след това и българска ракия“.

Но да се върнем към кея на Ийст Ривър. На Фиг. 3 в средата е Тодор Живков, който е прочел приветственото си слово на кея и чака то да бъде прочетено на английски или преведено от лист. От дясната страна на Живков е Хрушчов, зад когото е индустриалецът Сайръс Итън. Текстът на приветственото слово на английски чете или превежда Петър Вутов, постоянен представител на България в ООН (1956–1959) и посланик в САЩ (1960–1962). В оригиналния текст към снимката той е представен като неидентифициран преводач. Преди да завърши право в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Вутов учи в Софийската духовна семинария. Когато е назначен на дипломатическа работа в САЩ, признава пред Васил Коларов, че от западните езици основно е изучавал френски и немски, а английския ползва слабо. Коларов го успокоява с думите, че езикът не може да е проблем за един млад човек и че ползването на класически и други езици ще го улесни извънредно много: „На първо време ще запретнеш ръкави, денонощно ще го учиш и бързо ще напреднеш“ (Вутов, 2004, с. 139). Вутов следва съвета на Коларов и по-късно, вече доста напреднал и с английския език, отбелязва:

„Знанието на чужди езици е един от най-важните и крайно необходими инструменти, с които работи дипломатът, а сега това вече се отнася до всички ръководни политически, икономически, научни, технически и културни дейци“.

Борис Наймушин

Фиг. 3. *Оригинален текст под снимката (преводът е мой):* Тодор Живков от България държи шапка и слуша как преводач чете приветствено слово на Кей 73 на Ийст Ривър в Ню Йорк на 19 септември 1960 г. Вдясно е съветският премиер Никита Хрушчов. Комунистическите лидери пристигат за сесия на ООН. *Източник:* AP Photo: Anonymous.

На друга снимка (Фиг. 4) се вижда, че словото на Георгиу-Деж е прочетено на английски или преведено от лист от Силвиу Брукан, също така представен като неидентифициран преводач. Иначе Брукан, който владее руски, френски и английски, е постоянен представител на Румъния в ООН в периода 1959–1962 г. Във втората редица между Хрушчов и Георгиу-Деж се вижда Живков.

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

Фиг. 4. *Оригинален текст под снимката (преводът е мой):* Георгиу-Деж от Румъния (с очила) наблюдава как преводач чете приветствено слово на Кей 73 на Ийст Ривър в Ню Йорк на 19 септември 1960 г. Вдясно е съветският премиер Никита Хрушчов. Комунистическите лидери пристигат за сесия на ООН. *Източник:* AP Photo: Anonymous.

Нито Вутов (2004), нито Брукан (1993) споменават тези епизоди в мемоарите си. Вутов дори обръква названието на кораба и посочва, че делегациите са пътували с полския кораб „Батория“, като освен това пише, че Тодор Живков тогава заема постове и на първи секретар на ЦК на БКП (което е вярно), и на министър-председател (което не е вярно) (Вутов, 2004, с. 370). Райко Николов, дипломат и офицер от Държавна сигурност, втори секретар в посолството на България в САЩ в периода 1959–1962 г., в спомените си (Николов, 2007, 2014) също така не дава информация за преводача или преводачите на Тодор Живков по време на богатата му програма извън заседанията в ООН. Самият Николов владее руски и френски и усилено работи над английския си (Николов, 2007, с. 68). На 3 октомври Българската мисия към ООН организира прием, на който присъства Хрушчов (Правда, 1960, 5 октомври). Освен това в рамките на своята отделна

Борис Наймушин

програма Тодор Живков прави обиколка из Ню Йорк, среща се с Фидел Кастро в хотел „Тереза“ в Харлем, посещава Атлантик сити, имението на индустриалеца и филантроп Сайръс Итън в Кливленд и Селскостопанския изследователски център в Белтсвил, дава две интервюта – за вестниците „Вашингтон пост“ (Гриц, 1960) и „Ню Йорк Таймс“. Второто интервю остава непубликувано (Николов, 2007, с. 127).

Брукан обаче не пропуска да изтъкне преводаческите си умения по друг повод по време на 15-та сесия на Общото събрание на ООН. В Ню Йорк службата за охрана наела за Георгиу-Деж преводач, който, по думите на Брукан, не съумявал да преведе шегите на румънския лидер, които той разказвал на многобройните коктейли. Един ден Брукан съпровождал Георгиу-Деж на официална вечеря с Държавния секретар на САЩ и се наложило да бъде и негов преводач, тъй като били поканени по двама души от всяка делегация. Всеки път, когато Георгиу-Деж разказвал шегата, всички присъстващи се заливали от смях. Доволният Георгиу-Деж казал на Брукан: „Отсега нататък ти ще бъдеш мой преводач, а Василица ще изпратя с първия самолет до Букурещ“. Коментарът на Брукан е, че преводът на шегите е върховен изпит за един преводач. Василица всъщност е Лика Георгиу, румънска театрална и филмова актриса, дъщеря на Георге Георгиу-Деж. Тя често съпровождала баща си в неговите пътувания в чужбина и очевидно понякога му помагала с преводи.

Предполагам, че текстът на приветствието на Янош Кадар е бил прочетен от дипломата Карой Ердеи, който от 1956 г. е негов преводач и личен помощник с руски и английски (Фьолдеш, 2015, с. 10; Байков, 2000, с. 55). Ердеи овладява руския език като студент в Държавния педагогически университет „А. И. Херцен“ в Ленинград. През 1956 г. е съветник в посолството на Унгария в Москва, а през 1962 г. става заместник-министър на външните работи. В дигиталния Национален архив на Унгария има редица снимки, на които Ердеи превежда на Кадар по време на срещи с Хрушчов и Брежнев (виж напр. Илюстрация 5).

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

Фиг. 5. Янош Кадар, Ференц Мюнх и Никита Хрущов по време на разходка с лодка по Дунав. Преводачът Карой Ердеи е седнал между Мюнх и Кадар. Будапеща, Унгария, 5 юли 1959 г. *Източник:* МТИ Foto: Pap Jenő.

В края на октомври 1960 г. унгарската легация във Вашингтон получава „Инструкции от Държавния департамент до легацията на Унгария“ (Документ 33, 1960, 21 октомври). Документът съдържа отчет за един неофициален разговор с Янош Кадар, проведен от един „приятелски и надежден източник“ по време на пребиваването на Кадар в Ню Йорк. Името на дипломат-преводача Ердеи очевидно е сбъркано в отчета (Brdelyi вместо Erdelyi), в който се казва следното (*преводът е мой*):

„Неговият преводач Brdelyi заявява, че макар Кадар да говори „добре“ руски, той предпочитал Brdelyi, който е завършил Ленинградския университет, да превежда думите му от унгарски на руски, когато разговаря с руснаци.“

Заедно с Кадар пътува и друг дипломат-преводач с руски, английски, френски и немски. Става дума за Ендре Шик, който по онова време е посланик на Унга-

Борис Наймушин

рия в САЩ. Той научава руски в Русия, където живее от 1917 до 1945 г., завършва Института за червената професура в Москва и се труди последователно в един университет и два научни института. Шик остава три книги с мемоари, като две от тях са посветени на дипломатическата му работа (Шик, 1966 и 1970). За съжаление, той отделя едва няколко страници на пребиваването на Кадар в Ню Йорк през 1960 година, не споменава името на Карой Ердеи и не дава никакви сведения относно превода (Шик, 1970, с. 234-241).

Живков и Кастро

Вечерта на 27 септември Тодор Живков се среща с Фидел Кастро в хотел „Тереза“ в Харлем. В мемоарите си Живков (2004) не казва нищо за пътуването с „Балтика“, споменава с две изречения първата си среща с Фидел Кастро в хотел „Тереза“ и отделя една страница за посещението при Сайръс Итън. Малко повече подробности за срещата с Кастро той дава в речта си на митинга на българо-кубинската дружба на 8 април 1979 г. в гр. Олгин (Holguin), Куба (Христова, Пачеко, Саинс, 1981, с. 316-322), но не споменава нищо за преводача. Дипломатът Серафим Серафимов, присъствал на тази среща, доста подробно я описва, но също така не дава никаква информация относно преводача (Серафимов, 2003, с. 148-49). В спомените и интервютата на Кастро и други членове на кубинската делегация не намерих нито дума за тази среща, въпреки че те отделят доста внимание на срещите с Хрушчов, Неру, Тито и Насър (Пардо Льяда, 1960; Коури, 2018; Хименес, 2018). Единствено на сайта „Fidel. Soldado de los Ideas“, посветен на живота и дейността на Фидел Кастро, в раздел „Хронология“ се посочва, че на 27 септември, след срещите с Владислав Гомулка (Полша), Квама Нкрума (Гана) и Джавахарлал Неру (Индия), а също така след едно заседание в ООН, и два приема, организирани от Уругвай и Индия, късно вечерта Фидел Кастро се среща с Тодор Живков (Хронология, 1960).

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

В архива на БТА успях да намеря снимка от тази среща (Фиг. 6). Тук отново не виждаме Веселин Измирлиев, въпреки че Фидел Кастро би могъл да проведе неофициален разговор на английски. В Ню Йорк Кастро свободно общува с журналисти, в интернет има запис на срещата му със студенти по право от Харвардския университет на 26 април 1959 г., продължила повече от час.

Фиг. 6. Оригинален текст под снимката: Среща на българската делегация за XV сесия на Генералната асамблея на ООН с министър-председателя на Куба – ФИДЕЛ КАСТРО. *Източник:* Алексиев, А.: Пресфотото – БТА.

По думите на роднините на Карло Луканов (втори отляво на Фиг. 6), той владее 4 езика (Луканов, 1997). За руския, френския и немския има писмени свидетелства. В своите „Незавършени спомени“ външният министър Карло Луканов (1997) стига до 1956 г., като основната част от текста е посветена на участието му в интернационалните бригади в Испания от октомври 1936 г. до края на 1937 г. Там обаче никъде не споменава дали е учил испански.

Всъщност, преводач на тази среща е Стела Авишай (първа отляво), по онова време една от заместник-директорите на БТА и първи кореспондент на БТА в САЩ. В спомените си Стела Авишай посочва, че е присъствала на тази среща като журналист

Борис Наймушин

и преводач (Авишай, 2001, с. 211). Интересното в случая е, че Стела Авишай, по думите на дъщеря ѝ Виза Недялкова, не е владеела съвременен испански език. Израснала в българско сефарадско еврейско семейство, тя от малка е усвоила ладино, известен още като юдео-еспаньол или джудезмо. По този начин думите на Тодор Живков достигат до Фидел Кастро на староиспански диалект от 15-16 в.в. Всъщност, Стела Авишай се запознава с Фидел Кастро и Че Гевара още през януари 1960 г. в Хавана, когато присъства на голяма среща на представителите на агенциите на социалистическите страни за сътрудничество и взаимна помощ, организирана от кубинската телеграфна агенция „Пrensa Латина“ (Авишай, 2001, с. 199).

Хрущов също така не взема официалния си преводач с английски Виктор Суходрев за срещата с Кастро на 20 септември в същия хотел. Преводач на тази среща е младата кубинска балерина Мения Мартинес, учила в СССР, като записките се водят от съветския дипломат-преводач Юрий Виноградов (Наймушин, 2023).

Заклучение

Резултатите от представеното в тази статия изследване могат да се обобщят по следния начин.

Представени са някои неизползвани досега архивни документи, фотографии и видеоматериали, които илюстрират дейността на Веселин Измирлиев като дипломатически преводач, която не е широко известна.

Установени са имената на преводачите, а по-точно на дипломат-преводачите, които превеждат приветствените слова на Тодор Живков и Георге Георгиу-Деж на един стар кей на Ийст Ривър в Ню Йорк при пристигането им на 19 септември 1960 г. за 15-та сесия на Общото събрание на ООН. Това са Петър Вутов и Силвиу Брукан, които са представени като неидентифицирани преводачи на две налични архивни снимки. Фото и видеоматериали на изказването на Янош Кадар не са намерени, така че на този етап може

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

само да се предполага, че в ролята на негов преводач е бил Карой Ердеи или Ендре Шик.

Не са намерени материали, които да позволят да се идентифицира преводачът на Тодор Живков по време на отделната му програма в САЩ през септември-октомври 1960 г. Малка е вероятността това да са Веселин Измирлиев или Юли Бахнев, ангажирани като съветници, преводачи и машинописци от и на френски, руски и английски език по време на заседанията на Общото събрание на ООН. Възможно е в ролята на преводача да е бил посланикът Петър Вутов, но този въпрос подлежи на по-нататъшни изследвания.

Преводач по време на срещата на Тодор Живков и Фидел Кастро на 27 септември 1960 г. в хотел „Тереза“ в Харлем е Стела Авишай, първи кореспондент на БТА в САЩ. В архива на БТА е намерена единствена засега фотография от тази среща. Тъй като Стела Авишай владее ладино, а не съвременен испански, думите на Тодор Живков стигат до Фидел Кастро на староиспански диалект от 15-16 в.в. Тук използвам случая да благодаря на Виза Недялкова, на колегите-преводачи Здравка Михайлова и Мария Пачкова, на журналистката Къдрина Къдринова, както и на Николай Николов, заместник-директор на дирекция „Комуникация, координация и сътрудничество“ на БТА, за тяхната безценна помощ в тази част от изследването.

Библиография

- Авишай, С. (2001). Семейна хроника. София.
- Баева, И., Калинова, Е. (2024). Иван Башев – дипломатът-интелектуалец. В: Искра Баева. Личностите, които определиха нашата съдба. 2024, с. 179-204. Издателство „Захари Стоянов“.
- Байков В. М. (2000). 1956. Венгрия глазами очевидца. СПб.: Нестор-История.
- Боев, И. (2011). На крачка зад държавния глава. Записки на преводача (1979 – 1990 г.). ИК „Силует ЕООД“ – „Ваньо Недков“.
- Божков, Б. (2010). От Гомулка до Квашневски и от Живков да Първанов. Спомени на преводача. Издателство „Валентин Траянов“.

Борис Наймушин

- Бритиш Пате, 1965: Bulgaria: Todor Zhivkov Accepted Lord Thompson of Fleet (1965). [Video]. <https://www.britishpathe.com/asset/128451/>
- Брукан, 1993: Silviu Brucan. (1993). The Wasted Generation. Memoirs of The Romanian Journey From Capitalism To Socialism And Back. New York: Routledge.
- Вутов, П. (2004). По моя дълг дипломатически път. София: ИК „ЕРА“.
- Герасимов, Б. (1998). Дипломация в зоната на кактуса. Книгоиздателска къща „Труд“.
- Годишник на ООН, 1964: Yearbook of the United Nations 1964. (1964). Office of Public Information, United Nations, New York.
- Гриц, 1960: Gritz, E.D. (1960, October 8). First Secretary: Affable Bulgarian Stands Pat. The Washington Post, A11. <https://shorturl.at/C4210>
- Документ 33, 1960, 21 октомври: Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus. Ronald D. Landa, James E. Miller, David S. Patterson, Charles S. Sampson. (Eds.). Document 33. Instruction From the Department of State to the Legation in Hungary. United States Government Printing Office, Washington, 1993. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d33>
- Евтимов, П. (2012). Сред вълните на невидимата стихия. София.
- Живков, Т. (2006). Мемоари. Второ допълнено издание. София: ИК „Труд и право“.
- Коури, 2018: Kourí, R. R. (2018, 16 April). Fidel en la ONU (1960) [Fidel at the UN]. <https://segundacita.blogspot.com/2018/04/>. Reprinted in Cubadebate, 23 September 2018, <http://www.cubadebate.cu/especiales/2018/09/23/fidel-en-la-onu-1960/>
- Луканов, К. (1997). Незавършени спомени... София: Scorpion.
- Марчевски, А. (2001). Италиански потайности. Записки на преводача. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Меморандум 31: Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVII, Eastern Europe, ed. James E. Miller. Document 31. Washington: Government

КЪМ ИСТОРИЯТА НА
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЯ
ПРЕВОД В БЪЛГАРИЯ,
РУМЪНИЯ И УНГАРИЯ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ
ГОДИНИ НА ХХ В.

- Printing Office, 1997. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v17/d31>
- Меморандум 33: Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVII, Eastern Europe, ed. James E. Miller. Document 33. Washington: Government Printing Office, 1997. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v17/d33>
- Милева, Л. (2005). Той остави трайни следи... В: „Дума“, 14 ноември. <http://old.duma.bg/2005/1105/141105/kultura/cul-1.html>
- Наймущин, 2023: Naimushin, B. (2023). It Takes Three to Tango: How a Cuban Ballerina Interpreted for Castro and Khrushchev. English Studies at NBU, 9(2), 147-168. <https://doi.org/10.33919/esnbu.23.2.1>
- Николов, Р. (2007). Дипломат в Америка. Книгоиздателска къща „Труд“.
- ООН, 1956: 599th Plenary Meeting of General Assembly: 11th Session - Part 1. 28 November 1956. The General Assembly at the 599th plenary meeting of the 11th session. [Video]. <https://media.un.org/avlibrary/en/asset/d232/d2325302>
- ООН, 1960: General Assembly, 15th session : 875th plenary meeting, Wednesday, 28 September 1960, New York. In: Official records of the General Assembly, plenary meetings, Vol. 1 : verbatim records of meetings, 20 September - 17 October 1960 - UNA(01)/R3 - p. 177-194. <https://digitallibrary.un.org/record/740827?ln=ru>
- ООН, 1968: U Thant's Visit in Bulgaria. 1 July 1968. UN Secretary-General U Thant takes a trip to Bulgaria. [Video]. <https://media.un.org/avlibrary/en/asset/d260/d2601457>
- Пардо Льяда, 1960: Fidel en la ONU. Vedado Havana Cuba, Partonato del Libro Popular.
- Петков, В. (2020). Епизоди от номенклатурния аквариум или как... се купува риба. Рива.
- Петков, В. (2023). Забавни случки от една отминала епоха или как... се играе съветски билиард. Рива.
- Протокол № 170 от 11 август 1960 г. от заседание на Политбюро (ПБ) на ЦК на БКП. Ф. 1Б; оп. 6; а.е. 4238. <https://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-12-48/dokumenti/1960-1969/3789---170--11--1960-->
- Протокол № 190 от 2 септември 1960 г. от заседание на Политбюро (ПБ) на ЦК на БКП. Ф. 1Б; оп. 6; а.е.

Борис Наймушин

4254. <https://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-12-48/dokumenti/1960-1969/3791--199-2-1960->
- Пядышев, Б. (2008). Весы/Libra. Международная жизнь, 6. <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1552>
- Редактори на Уикипедия (2024). Веселин Измирлиев. Уикипедия, Свободната енциклопедия. Достъп на 9 септември 2024, 06:46 от // <https://shorturl.at/hOSsR>.
- Ръководство на ООН, без дата: UN Photo Usage Guidelines. (n. d.). <https://dam.media.un.org/CMS4/Brand/Root/UN-Photo-Usage-Guidelines>
- Списък на участниците, 1965: List of Participants (1965, April). Industrial Property. Monthly Review of the United International Bureaux for the Protection of Intellectual Property (BIRPI). 4th Year, No. 4.
- Серафимов, С. (2003). Преди и по време на „Студената война“. Варна.
- Стоянов, И. (2017). Тодор Живков и Николае Чаушеску насаме. Издателство „Монт“.
- Фьолдеш, 2015: Földes G. (Ed.). (2015). Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai 1956–1988. II. Válogatott dokumentumok. II. Selected documents]. Napvilág Kiadó Kft.
- Хименес, 2018: Jiménez, A.N. (2018). En marcha con Fidel–1960. Ruth Casa Editorial.
- Христова, В., Пачеко, М.К., Саинс, Г. (съст.). (1981). Документи и материали за сътрудничеството между БКП и ККП 1960–1981. София, Партиздат.
- Христозов, Г. (2021). Музиката и Радиото – моята Вселена. Fast Print Books.
- Хронология, 1960: Cronología. (1960, 27 de septiembre). Fidel. Soldado de los Ideas. <http://www.fidelcastro.cu/es/cronologia/27-de-septiembre-de-1960>
- Цонев, К. (2005). Лица от големите портрети. Спомени на арабиста-дипломат. Книгоиздателска къща „Труд“.
- Шик, 1966: Sík, E. (1966). Egy diplomata feljegyzései. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Шик, 1967: Sik E. (1967). Próbaévek. Budapest: Zrinyi Katonai Kiadó.
- Шик, 1970: Sík, E. (1970). Bem rakparti évek. Budapest: Kossuth Kiadó.